

Kritičko knjižničarstvo

Tadić, Yvonne

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:267069>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2016./2017.

Yvonne Tadić

Kritičko knjižničarstvo

Završni rad

Mentorica: dr. sc. Sonja Špiranec

Zagreb, 2017.

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Krićka teorija.....	3
2.1. Krićka teorija u knjižničarstvu	4
2.2. Zadaća knjižničara.....	6
2.3. Krićka informacijska pismenost i krićka pedagogija	8
2.4. Krićko utemeljenje knjižničarstva: relevantni autori	12
2.4.1. Pierre Bourdieu.....	12
2.4.2. Michel Foucault.....	15
2.4.3. Paolo Freire	17
2.4.4. Henry Giroux.....	20
2.4.5. Jürgen Habermas	23
3. Zaključak	27
4. Literatura	28

1. Uvod

Primarni motivi za odabir ove teme jest njezina nepopularnost u programu preddiplomskog studija informacijskih znanosti i veliki interes autorice za ovo područje. Stoga je cilj ovog rada predstavljanje i problematizacija ideje i koncepta kritičkog knjižničarstva te pozicioniranje knjižica i knjižničarstva u suvremenim informacijskim prostorima. Bit će riječi o sljedećim teoretičarima, čije se ideje mogu iskoristiti za osuvremenjivanje knjižničarstva: Pierre Bourdieu, Michel Foucault, Paolo Freire, Henry Giroux i Jürgen Habermas. Literatura korištena za stvaranje ovoga rada kombinacija je preporuka mentorice i autoričinog vlastitog istraživanja.

2. Kritička teorija

Pojava kritičke teorije povezuje se s Institutom za društveno istraživanje (Institut für Sozialforschung) otvorenim 1923. g. u Frankfurtu na Majni (Frankfurt am Mein). Tamo se rodila Frankfurtska škola društvene misli, odnosno kritike. Pod Maxom Horkenheimerom 1930-ih godina institut postaje žarištem radikalne kritike društva i društvenih teorija kojima je zadaća trebala biti objašnjavanje društvenih fenomena. Uz institut vežu se imena poput Theodora Adorna, Waltera Benjamina, Ericha Fromma, Maxa Horkheimera, Herberta Marcusea, Wilhelma Reicha, Jürgena Habermasa, a sve ih spojio interes za neo-marksizam, to jest, zanimalo ih je funkcioniranje moderne države, proces kulturalne hegemonije i dominacije, izdvajanje i ideologija, alternativni pogledi na egzistenciju, psihosocijalni procesi svakodnevnog života i tako dalje. Osim navedenih, Roland Barthes, Jean Baudrillard, Andre Gorz, Henry Lefebvre, Alain Touraine¹ također su pridonijeli kritičkoj teoriji, no izvan granica Frankfurta. U domenu kritičke teorije ulaze pojmovi poput fašizma, masovne kulture, feminizma, kritičke pedagogije, queer teorije, kritičke rasne teorije, postkolonijalizma, opresije, odnosa moći, privilegiranosti itd².

Kritička teorija pokušaj je primjenjivanja Marxovih ideja u uzvišenoj težnji ka društvenoj i ekonomskoj promjeni, a Dant dodaje da moderna kultura prati ekonomska usmjerenja, ali da,

¹ Citat Danta u Hollister, C. V., Schroeder, R. Librarians' Views on Critical Theories and Critical Practices. // Library Faculty Publications and Presentations, rad 152 (2014).

² Ibidem.

za razliku od Marxa, društvo treba kritički promatrati kao kulturu, dakle cjelovito. U kritičkoj teoriji vlada liberalistički i transformativni pogled – cilj joj je razotkriti društvene kontradiktornosti koje omogućavaju pojedincima i nacijama da se uzdižu nad druge te ih uništiti. Kritička teorija treba iznijeti teorijsku analizu društvenih fenomena i istovremeno priznavati da nije u superiornoj poziciji – ona je samo suputnik u dijalogu. Znanje se smatra društvenim konstruktom i kao takvo treba ga sagledati u društveno-kulturalnom kontekstu, a Dahms³ tvrdi da društveni život i društvene znanosti određuju specifične ekonomske, političke, kulturološke i ideološke konfiguracije unutar određenog društveno-povijesnog konteksta. Kritička teorija, dakle, kulturalizira (ne normalizira) interpretaciju svijeta idejom da ljudi kreiraju povijest i da povijest zauzvrat oblikuje ljudsko iskustvo, što znači da svatko interpretira stvarnost ovisno o vlastitom iskustvu.

2.1. Kritička teorija u knjižničarstvu

U knjižničarstvu i informacijskim znanostima (IZ) nije učestala pojava objavljivati metateorijski diskurs u kritičkom duhu Foucaulta ili Habermasa, premda te grane ne bi trebale bezuvjetno primati ili posuđivati ideje i teorije raznih disciplina bez kritičke ocjene. Kritička teorija poslužila bi knjižničarstvu i IZ da budu aktualni i informirani o najrecentnijim problemima u obrazovanju. Primjena kritičke teorije približit će ih široj visokoškolskoj zajednici te tako udaljiti od izolacije.⁴

Kao primjer pogrešnog teorijskog pristupa u knjižničarstvu i IZ te korisnosti kritičke teorije navodi se potraga za informacijama koja se trenutno u disciplini percipira kao intiman i zaseban događaj, kao djelovanje samog pojedinca, no kritička teorija ukazuje na pozadinske faktore, točnije društveno-ekonomske sile, ideologiju, hegemoniju i sl., što uvelike utječe na metode koje koristi i informacije koje će zadovoljiti njegovu informacijsku potrebu.⁵

³Citat Dahms Hollister, Schroeder. Librarians' Views on Critical Theories and Critical Practices.

⁴ Ibidem.

⁵ Izvor za većinu teksta pod naslovima Kritička teorija i Kritička teorija u knjižničarstvu nalaze se u članku Buschman, J., Leckie, G. Introduction: The necessity for theoretically informed critique in library and information science. // Critical theory for library and information science : Exploring the Social from across the Disciplines / urednici Gloria J. Leckie, Lisa M. Given, John E. Buschman. Santa Barbara, Colorado : Libraries unlimited, 2010. str. vii-xxii.

S obzirom na trenutnu tehnokraciju, suvremeni knjižničarski diskurs preferira tehničku i menadžersku primjenu jezika, što sprječava knjižničare kritički sagledati informacijske izvore i sustav, tj. propitivati ono što se ne propituje i istraživati ono što se ne istražuje, dakle ono što kontrira dominantnoj kulturi.⁶

Tako na red dolazi proizvodnja znanja, termin usko vezan za informacijske znanosti i knjižničarstvo. Kritička teorija smatra da produkciju znanja nipošto ne treba olako shvaćati jer je ona uvjetovana. Naime, usavršeni znanstveni informacijski sustav ne mora nužno biti uzrok povećane i kvalitetne proizvodnje znanja (kao što se to događalo bilo prije) jer su danas oni podržani najprije od strane korporacija, a nadalje i vojske, političara i određenih pojedinaca s vlastitim interesima. Za primjer nudi se suradnja knjižnica s Google-om koji funkcioniranje održava po principima marketinga, prodaje, reklama i povrede privatnosti. Tako kritička teorija postaje oruđe kojim se može istraživati način na koji se proizvodnja znanja promijenila u odnosu na tradicionalna shvaćanja.⁷

Knjižničarstvo i IZ, kao društvene znanosti, zanima kako društvo, ljudi, institucije, vlade i informacije funkcioniraju te kakvi su njihovi međusobni odnosi. Generalno, implementacijom kritičke teorije u knjižničarstvo i IZ želi se poboljšati svijet kroz osvješćivanje važnosti inkluzije marginaliziranih grupa, jednostavnog i brzog pristupa informacijama, podržavanja cjeloživotnog učenja itd, a nejednakost u društvu otežava pristup informacijama pojedinim grupama. Primjerice, pojam društvene pravde (*social justice*) normativan je koncept koji se bavi načinima raspodjele moći i resursa u društvu koji ovise ne samo o klasnom položaju već i o rodu, rasi, sposobnosti i seksualnoj orijentaciji.

S ciljem promjene trenutne paradigme i epistemologije u knjižničarstvu stručnjaci su se obratili učenjima postmodernističkih znanstvenika koja bi mogla osuvremeniti teoriju i praksu knjižničarstva kako bi ono moglo nastaviti svoj utjecaj na život kakvo je imalo do sada. Knjižničarstvo može riješiti kritične probleme društva tako što će o njima informirati građane te ih potaknuti na proučavanje čim više različitih izvora i mišljenja o tim problemima.⁸ Najprije treba educirati novopečene knjižničare kako bi uspješno pretočili teoriju u praksu i tim putem otvorili novi put ka ostvarivanju informacijskog društva.

⁶ Ibidem.

⁷ Hollister, C. V., Schroeder, R. Librarians' Views on Critical Theories and Critical Practices. // Library Faculty Publications and Presentations, rad 152 (2014).

⁸ Ibidem.

2.2. Zadaća knjižničara

Istraživanje koje su proveli R. Schroeder i Christopher V. Hollister i predstavili ga u svome članku *Librarians' Views on Critical Theories and Critical Practices* pokazalo je da knjižničari nisu upoznati s kritičkom teorijom. Zaključuju da se u obrazovne programe informacijskih znanosti i knjižničarstva treba uključiti puno više kritičke teorije nego što trenutno jest iz razloga što knjižničari moraju biti odgovorni za demokraciju, raznolikost, intelektualnu slobodu, doživotno učenje, javno dobro i društvenu pravdu, a to ne mogu bez poznavanja kritičke teorije koja je usko povezana s tim terminima. Stoga bi ju trebalo postaviti kao osnovu kurikuluma knjižničarstva i IZ kako bi se mogla oblikovati filozofija zanimanja knjižničara, što im je potrebno kako bi promijenili trenutni položaj pružatelja usluga u poziciju profesionalaca. Knjižničari bi mogli učiti od profesora kritičke teorije, pošto kritička teorija i društveno odgovorna knjižnica idu jedno uz drugo: kritički teoretičari poznaju niz pristupa problemima s kojima se suvremeno knjižničarstvo bori. Ovladavši teorijom, knjižničari će moći transformirati apstraktnost kritičke teorije u konkretne načine svakodnevnog primjenjivanja i bivanja, točnije, uključiti je u svoj, kako ga je definirao P. Freire, *praxis*⁹.

Osnovne okvire za kritičko utemeljenje knjižničarstva nalazimo i u radovima Gasseta, Lewisa i Carpentera. Oni su 1961. osjetili krizu u struci knjižničarstva. U članku *The mission of the Librarian* napravili su povijesni pregled struke. Ranije je bavljenje knjigama (dakle ne samo čitanje, već i skupljanje i katalogiziranje knjiga) bilo kao osobina, svojstveno onom pojedincu koji se time bavio. Dokaz tomu je to što je njihov *modus operandi* umirao s njima jer se nije primjenjivao nigdje drugdje. Knjižničarstvo više nije vezano uz pojedinca, već je to struka kojom upravlja i koju uvjetuje društvo, a udio je minimalan. Nastanak knjižničarstva kao zanimanja autori su objasnili koristeći pojam misije. Ono što je pojedinac osjetio kao svoju unikatnu misiju društvo ponekad depersonalizira, objektivizira te počne smatrati prijeko potrebnim za svoj napredak. Nakon smrti toga pojedinca ostaje osjetna praznina i zato se društvo obraća njegovoj privatnoj misiji i uopćava ju, diže na razinu društva. Kako bismo odredili misiju knjižničara ne trebamo početi od pojedinca koji se bavi tim zanimanjem, niti se

⁹ Paolo Freire definira pojam *praxis*-a kao refleksiju i djelovanje na stvarnost s ciljem da je se izmijeni (iz: *Librarians' Views on Critical Theories and Critical Practices*) Također, to je učenje kao društveno odgovorna i etička radnja (*Transformative Library Pedagogy and Community-Based Libraries: A Freirean Perspective* Martina Riedler, Mustafa Yunus Eryaman)

trebamo voditi apstraktnim idealima koji će jednom i zauvijek definirati knjižničarstvo. Potrebno je početi od samoga društva i njegove potrebe za tim zanimanjem. Međutim, ta je potrebna varijabilna i evoluirala. Kroz povijest knjižničarstvo se mijenjalo, a ponajviše je ovisilo o ulozi i važnosti knjige u danom trenutku. Prvi knjižničari pojavljuju se za vrijeme renesanse, malo prije izuma tiskarskog stroja jer se tada knjiga prestala smatrati religioznom ili pravnom objavom. Knjiga u tom periodu dobiva status knjige kao knjige, ljudskim izumom, djelom nekog autora. A kad je postala društvenom potrebitošću, s njome je i knjižničarstvo dobilo na važnosti. Tako je porasla popularnost knjižničarskim djelatnostima poput nabave i proizvodnje, upravo zato što je količina knjiga bila nedovoljna za sve potrebe. U 19. st., pak, raste potreba za katalogiziranjem, a ne posjedovanjem knjiga, jer je broj knjiga naglo porastao, a sve ih je trebalo organizirati.

Danas, kada je broj knjiga počeo zatrpavati ljude, ona postaje teret, tvrde autori. Previše informacija rezultira aljkavim interpretacijama i pogrešnim shvaćanjima, što dalje uzrokuje širenje dezinformacija i generalnu neukost društva. Uloga je knjižničara usavršiti vještinu pronalaska i preporuke najbolje i najkvalitetnije moguće literature kako bi knjižnice i knjižničari mogli nastaviti svoju tradiciju učitelja društva jer „demokratsko društvo kći je knjige, pobjeda knjige napisane čovjekom nad knjigom koju je napisao Bog, nad knjigom zakona koju je napisala autokracija“¹⁰. Ljude vlastito sjećanje, kako barem pišu Gasset, Lewis i Carpenter, slabo služi i zato je bitno bilježiti svačije ideje. Sve na što je čovjek pomislio, može pronaći u nekoj knjizi, a progres društva je veći kada ima pristup što većem broju zapisa iz svoje prošlosti iz kojih može učiti radi svjetlije budućnosti.

H. Giroux odredio je 10 zadaća knjižničara kao djelatnika demokracije¹¹. Kao temelj svega postavlja slobodu pristupu informacijama i slobodu izražavanja. To su fundamentalna ljudska prava i vitalni oslonac knjižnicama kao pristupnim točkama ka znanju, ljudskim pravima, miru, demokraciji i razvoju. Polazeći od toga, knjižničari trebaju asistirati u stvaranju informirane nacije, naročito u političkim sferama, podučavati informacijskoj pismenosti, premostiti digitalnu podjelu, prihvaćati promjene i iskorištavati ih za rast i napredak, zatim promovirati intelektualnu slobodu i boriti se protiv cenzure, surađivati s vladama, omogućavati slobodan

¹⁰ Carpenter, R., Lewis, J., Ortega y Gasset, J. The Mission of the Librarian. // The Antioch Review, 21-2, 1961. Str. 133-154

¹¹ Eryaman, M. Y. The Public Library as a Space for Democratic Empowerment: Henry Giroux, Radical Democracy, and Border Pedagogy // Critical theory for library and information science : Exploring the Social from across the Disciplines / urednici Gloria J. Leckie, Lisa M. Given, John E. Buschman. Santa Barbara, Colorado : Libraries unlimited, 2010. str. 131.-142.

pristup knjižnicama, promovirati kulturu čitanja, stvarati uravnotežene zbirke koje bi zadovoljile razne potrebe svojih korisnika te podržavati istraživanja. Po Girouxu, knjižničari kao istinski, hrabri i predani zagovaratelji demokracije neće se ustručavati usprotiviti se vladajućima u ime slobode. Oni potiču na *transformativnu rezistenciju* opresivnim aspektima društva te na borbu za jednakost, pravdu i slobodu.

2.3. Kritička informacijska pismenost i kritička pedagogija

Jedan od načina primjene kritičke teorije u knjižničarstvo i IZ nazivaju se kritička informacijska pismenost i kritička pedagogija. Ta dva pristupa oprema su knjižničarima da nauče učenike rješavati složene probleme.¹² Radna definicija pismenost bila bi da je to sposobnost čitati, reproducirati i interpretirati tekst, koji je prikladan i vrijedan određenom društvu, odnosno zajednici. Tekstom se smatra bilo što namijenjeno čitanju i interpretaciji, dakle ne samo slova na papiru. Pismenost je urezana u kulturu i stalno se mijenja ovisno o situaciji.¹³

Kako bi bili edukatori zajednice, knjižničari moraju manje pažnje davati na prijenos informacija, a više na pomaganje studentima i općenito učenicima da razviju kritički odnos prema informacijama. Tom ključnom promjenom u profesiji knjižničara mogla bi se promijeniti cijela knjižničarska struka.¹⁴ Premda je informacijska pismenost jedan od temeljnih pojmova knjižničarstva, njegova nejasna definicija na semantičkom i tehničkom nivou te općenita nejasnoća oko samog pojma usporava napredak te struke. Upravo zato što je definicija informacijske pismenosti neprecizna, dolazi do toga da je se uopće ne vrednuje niti da ju se smatra važnom.¹⁵

Knjižničari danas postepeno prestaju biti puki davatelji usluga te postaju aktivni edukatori – na mnogim fakultetima imaju udio u izradi kurikuluma, ali mnogi se osjećaju nespremima za tu vrstu posla. Knjižničarsko zanimanje evoluiralo, visokoškolske knjižnice polako prestaju biti isključivo referentni centri, no edukacija za knjižničare se ne mijenja te oni ostaju

¹² Tewell, E. A decade of critical information literacy : A review of the literature. // Communications in Information Literacy. 9, 1(2015), str. 24-43.

¹³ Elmborg, J. Critical information literacy : Implications for Instructional Practice. // The Journal of Academic Librarianship, 32, 2(2006), str. 192–199.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem.

nepripremljeni za zadaće koje je suvremeni knjižničar dužan obavljati. Informacijska pismenost može preobraziti knjižničarstvo jedino u slučaju da knjižnice nastave sa svojom edukacijskom ulogom. Rold Norgaard¹⁶ tvrdi da bi knjižnice u svoj program trebale uključiti informacijsku pismenost, ali ne po njezinom zastarjelom shvaćanju kao skupu vještina, već kao fenomen uvjetovan društvenim normama o značenju i posjedovanju. Paolo Freire, Peter McLaren i Henry Giroux¹⁷ smatraju da škole, namjerno ili nehotice, perpetuiraju dominantnu ideologiju kulture, odnosno društva u kojemu se nalaze. Tako gledano, obrazovanje ima politički kontekst. Stoga knjižničari trebaju ili prihvatiti dominantnu ideologiju ili joj se suprotstaviti te postaviti alternativne modele, dok neutralnost, odnosno ravnodušnost, nije opcija. Knjižničarstvo lišeno kritike ograničava prava korisnika knjižnice. Ono ima potencijal naučiti korisnika da se aktivira u društvenoj promjeni te da prepozna opresivne strukture u društvu i da djeluje protiv njih, a kritička informacijska pismenost istražuje društvene konstrukte i političnost informacija te ide za time da se konstantno problematizira njihov nastanak, korištenje i smisao.¹⁸

Osim pasivnog upijanja, studenti bi trebali oslovljavati probleme suvremenog društva i aktivno oblikovati vlastite živote. Škole nisu odašiljači znanja, one trebaju biti agenti kulture i svijesti svojim učenicima. Razna istraživanja pokazala su da su određeni postupci i koraci zajednički svakom studentskom istraživanju, međutim informacijska pismenost ne može se u potpunosti definirati samo na temelju tih čimbenika. Obrazovanje ne bi trebalo zanemarivati kulturni i individualni identitet studenata.

Studentima čija se socioekonomska pozadina svršeno uklapa u određeni društveni sustav obrazovne ustanove, uspješno prolaze kroz proces obrazovanja. Zato studenti koji od ranih godina nisu prilagođavani na takav sustav ne mogu biti potpuno akademski uspješni. Knjižničarstvo, stoga, treba pomoći studentima naučiti primjenjivati vanjski stil komuniciranja i način razmišljanja svojstven određenoj sveučilišnoj zajednici, kako bi se uspješno uklopili. U suprotnom dolazi do civilne neposlušnosti prema sustavu koji dominira te do odbijanja učenja jer „pristati na podučavanje od strane stranca koji ne poštuje tvoj integritet uzrokuje velik gubitak sebe. Jedina alternativa tome jest neučenje i odbijanje strančevog svijeta“¹⁹ Na značenju gubi i nacionalni identitet zbog zajedničkog jezika i običaja koje promiče globalizacija.

¹⁶ Citat iz članka Elmborg, J. Critical information literacy : Implications for Instructional Practice. // The Journal of Academic Librarianship, 32, 2(2006), str. 192–199.

¹⁷ Tewell, E. A decade of critical information literacy : A review of the literature. // Communications in Information Literacy, 9, 1(2015), str. 24-43.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Prijevod autorice. Critical Information Literacy: Implications for Instructional Practice. James Elmborg

Kritička informacijska pismenost može pomoći učenicima da djeluju na strukture moći koje određuju stvaranje i diseminaciju informacija.²⁰ Ona se razlikuje od tradicionalnih shvaćanja informacijske pismenosti upravo zbog tog kritičkog faktora – naglašava se uključenost učenika u proces učenja. Težište nije na razvijanju vještina već na kritičkom i diskurzivnom pristupanju informacijama tj. na promišljanju i aktivnom istraživanju pitanja i odgovora vezanih za današnje društvo.

Edukacija nije bitna samo za stvaranje dobrih radnika, već treba služiti i osobnom rastu. U članku *Critical Information Literacy: Implications for Instructional Practice* analizira se način na koji sveučilište olakšava i otežava obrazovanje studentima različitih socijalnih pozadina. Naime, na sveučilištu, pismenost nije samo skup sposobnosti, već razumijevanje jednog cijelog sustava i načina na koji informacije u njemu funkcioniraju, ali i kritičko vrednovanje tog sustava. Takozvani *dogadžaji pismenosti*²¹ (engl. literacy events) u akademskoj zajednici određuju tko pripada, a tko ne pripada zajednici. Za sudjelovanje u događaju pismenosti potreban je odgovarajući diskurs zajednički svakom sudioniku. Međutim, ne dijele ga svi studenti. Razlikujemo primarni i sekundarni diskurs, gdje se primarni diskurs kojim se osoba koristi prije pristupa visokoškolskoj ustanovi ne poklapa sa sekundarnim, onim koji se primjenjuje na sveučilištu. Sekundarni diskurs svima je stran i tu dolazi do nesuglasnosti i nerazumijevanja, no nekima primarni ne interferira sa sekundarnim i omogućava mu nesmetano obrazovanje. Knjižničari mogu pomoći studentima javnih fakulteta da se prilagode diskursu izabranog zanimanja. Školska pismenost je najvažnija; ona je ta koja na jedinstven način stvara putove do socijalnog i ekonomskog uspjeha. Zato je, kako bi se održala demokracija, potrebno učenike naučiti prilagodljivosti.

Pojavom novih medija, kako članak implicira, potrebno je i promijeniti definiciju inteligencije, jer trenutna definicija podrazumijeva samo jednu, verbalnu i analitičku inteligenciju koja je primjenjiva na papir kao medij. Suvremenim obrazovnim metodama studenti razvijaju mnogobrojne vrste inteligencija analogne raznovrsnim medijima kojima se služe. Giroux vjeruje u postojanje više informacijskih pismenosti koje ne samo da bi bile alat za identificiranje

²⁰ A decade of critical information literacy. A review of the literature. Eamon Tewell

²¹ Događaji pismenosti (*literacy events*) dešavaju se kada je tekst podoban za interpretaciju određenoj grupi te daje priliku za zajedničko čitanje i interpretaciju, a zahtijeva poznavanje istog koda kako bi se moglo sudjelovati u čitanju i biti uopće članom neke zajednice

nevaljanih informacija i njihovih izvora već i alat za stvaranje novih medija koji će prenositi istinu.²²

Knjižničarstvo je duboko povezano s pojmom gramatike (sjetimo se MARC-a, katalogizacije, citiranja...), a informacija ima gramatičku dimenziju koja olakšava njenu komunikaciju. Međutim, Elmborg gramatiku i jezik smatra društveno uvjetovanima i neomeđenima strogim pravilima, a gramatiku informacija i suvremenih knjižnica opisuje kao kršćansku, anglosaksonsku, bijelu i mušku. Pritom postavlja pitanje jesu li knjižnice zadovoljne time ili žele promijeniti dominantnu struju koja evidentno ne predstavlja svaku grupu.

Kritička pedagogija metoda je koja se fokusira na pregovaranje i transformiranje odnosa između učenja u učionici, institucionalnim strukturama školstva, produktima znanja i društvenim kontekstom. Studentima može pomoći i u instrukcijskim praksama, to jest u podučavanju drugih. Svaka učionica je jedinstvena i u svakoj treba biti njoj svojstven način učenja, a to trebaju znati i predavači i učenici.

Tewell iznosi i kritičke poglede na informacijsku pismenost. I u njegovom²³, i u članku u članku Elmborga²⁴ javlja se pojam multipismenosti kao rješenje problema informacijske pismenosti. Taj pojam označava teoriju koja spaja diskurs, pismenost i kulturne sile, a koristi se kako bi se informacijska pismenost prilagodila brzom kapitalističkom društvu. Knjižničari bi trebali prihvatiti činjenicu da ne postoji jedna definicija informacijske pismenosti. Susanna Cowan²⁵ tvrdi da, iako je ranije informacijska pismenost pomagala knjižničarima da osmišljavaju programske ciljeve svoje struke, tom obliku više nikome ne koristi.

Klasifikacijski sustavi perpetuiraju dominantnu kulturu – premda Google i Google Scholar omogućuju pristup provjerenim informacijama, oni ih i monetiziraju. Stoga se ne treba zanemariti sadržaj stvoren i/ili ocijenjen od strane korisnika, naročito jer se tako dovodi u pitanje autoritet nad sadržajem i tehnologijama koje su ga omogućile. Sadržaj stvoren od strane korisnika može uvelike pomoći marginaliziranim skupinama u informacijskom opismenjavanju, budući da su standardi puni političkih grešaka. Standarde treba odbaciti te podučavati i učiti

²² Eryaman, M. Y. The Public Library as a Space for Democratic Empowerment: Henry Giroux, Radical Democracy, and Border Pedagogy // *Critical theory for library and information science : Exploring the Social from across the Disciplines* / urednici Gloria J. Leckie, Lisa M. Given, John E. Buschman. Santa Barbara, Colorado : Libraries unlimited, 2010. str. 131.-142.

²³ Tewell, E. A decade of critical information literacy : A review of the literature. // *Communications in Information Literacy*. 9, 1(2015), str. 24-43.

²⁴ Elmborg, J. Critical information literacy : Implications for Instructional Practice. // *The Journal of Academic Librarianship*, 32, 2(2006), str. 192–199.

²⁵ Ibidem.

pomoću metoda koje se razlikuju ovisno o situaciji.²⁶ S druge strane, privilegiranje informacija koje su ocijenili korisnici šteti intelektualnom rastu studenata, zato je nužna vještina kritičke informacijske pismenosti kako bi znali procijeniti koje su informacije ispravne.

2.4. Kritičko utemeljenje knjižničarstva: relevantni autori

2.4.1. Pierre Bourdieu²⁷

Pierre Bourdieu jedan je od citiranih stručnjaka u domeni kritičkog knjižničarstva. On je istraživao položaj pojedinca u društvu i kako to utječe na njegovo donošenje odluka. Svjetonazor, to jest, pogled na svijet pojedinca uvjetovan je njegovim položajem u društvu i strukturom toga društva – povijest čovjeka, točnije, njegova obitelj, obrazovanje, jezik, interakcija s drugim klasama, rituali i sl., oblikuje način na koji on donosi odluke, postavlja pitanja te prikuplja i filtrira informacije. Bourdieu-a zanima postavka moći i dominacija neke kulture nad drugom. Po njemu, društvo i njegovu strukturu kroz razne prakse, pravila i ograničenja stvaraju individue i grupe zajedničkih interesa. Te procese potrebno je poznavati kako bi se stvorili uvjeti za razumijevanje moći, kapitala i obrazovanja u tom društvu.

Jedan od središnjih pojmova koje je uveo Bourdieu naziva se habitus. To je proces uz pomoć kojega pojedinci oblikuju svoje poglede na same sebe, širo društvo i svoj položaj unutar toga društva, često uz pomoć nesvjesnoga, utjecaja obitelji, obrazovnog sustava, interakcija s društvom... Habitus je način na koji pojedinci kreiraju svjetonazore, općenito kroz nesvjesno prepoznavanje uzoraka, pravila i očekivanja koja su u skladu s njegovom klasom, obiteljskom poviješću, rodom, obrazovanjem i interakcijama s drugima na svim razinama društva. Osjećaji i misli povezani su s doksom²⁸, točnije, habitus se gradi na doksi. Habitus je nesvjestan proces, ali uvelike utječe na odluke i akcije. Također nije strogo individualan već se uspostavlja s drugim članovima društva. Klasna struktura ne zavisi samo o onome što se predstavlja kao

²⁶ Tewell, E. A decade of critical information literacy : A review of the literature. // *Communications in Information Literacy*. 9, 1(2015), str. 24-43.

²⁷ 7. Cijeli tekst pod ovim podnaslovom parafraza je članka Hussey, L. Social Capital, Symbolic Violence, and Fields of Cultural Production: Pierre Bourdieu and Library and Information Science. // *Critical theory for library and information science : Exploring the Social from across the Disciplines* / urednici Gloria J. Leckie, Lisa M. Given, John E. Buschman. Santa Barbara, Colorado : Libraries unlimited, 2010. str. 41-52.

²⁸ Doksa (*doxa*) je zdravorazumsko shvaćanje svijeta oko sebe koje proizlazi iz određenih društvenih položaja, uključujući klasu, rod, nacionalnost i etnicitet. To je nesvjesno i neizrečeno znanje o prirodnom svijetu, principima i konceptima koji se znaju bez da su izgovoreni te se prepoznavaju tek prilikom počinjanja grešaka koje vode ka propitivanju.

stvarnost već i o onome što pojedinac percipira kao stvarnost. To omogućuje dominantnim klasama izmjenjivati habitus, odnosno obrazovanje, jezik, kulturu, društvenu mobilnost, a te se izmjene može ili ne mora prihvatiti u različitim društvenim klasama. Radnje i izbori pojedinca otkrivaju njegov habitus pa tako i njegov društveni položaj. Niža klasa trudi se svojim običajima imitirati višu klasu i istovremeno se udaljavati od one ispod nje. Habitus kreira sliku o pripadanju društvu, a koncept moći služi za održavanje ili gubljenje statusa klase u društvenom svijetu.

U polje kulturne proizvodnje spada i umjetnost. Ona se proizvodi za specifične publike koje se od drugih razlikuju kulturnom, ekonomskom i obrazovnom pozadinom. Tako postoje masovna kulturna proizvodnja i ograničena kulturna proizvodnja. Masovna se fokusira na profit i na široku publiku, gleda se komercijalni uspjeh i drži se postojećih pogleda na umjetnost. Ograničena kulturna proizvodnja proizvodi umjetnost *radi umjetnosti* te se fokusira na simbolički kapital. Što je manje interesa umjetnika za ekonomiju i zaradu, veći je njegov simbolički kapital. Na taj se način preispituje dominantna klasa i tu vladaju odvojeni kriteriji za proizvodnju i vrednovanje proizvoda. S jedne strane postoje dominantne figure koje zahtijevaju kontinuitet i reprodukciju, dok oni novi koji su se našli ispod njih traže revoluciju i različitost, protiv kojih se dominante bore kako bi zadržale ono što su one uspostavile. Nove forme umjetnosti otkrivaju se na podlozi simboličke moći (habitusa i društvenog položaja). Međutim, pobuna protiv dominantne struje učvršćuje ju jer ju se tako automatski tretira kao legitimnu i važeću, nešto toliko utjecajno da je vrijedno pobune protiv toga.

Jezik, odnosno diskurs, igraju važnu ulogu u Bourdieouvoj teoriji. On ih povezuje s terminom simboličkog nasilja koje dominantna klasa vrši nad nižima od sebe. Diskurs, tj. uporaba jezika, naročito na fonetičkoj razini formira se na vezi između habitusa i polja kulturne proizvodnje. Tako dominantna klasa poznaje jezik za formalne i neformalne situacije, a ako ga i ne poznaje ima pouzdanja iz svoga habitusa da će se uspjeti ispravno izraziti, točnije, tolerira im se neznanje, za razliku od onih potlačenih. Standarde u jeziku uspostavljaju upravo pripadnici dominantne klase, to jest oni čiji govor i jezik imaju najveću moć. Jezik se smatra oblikom simbolične moći u ovoj profesiji te tako utječe na konstrukciju i dostavu sadržaja. Za primjer toga navodi se osoblje sveučilišta koje redovito mora objavljivati akademske radove u znanstvenim časopisima. Ovisno i prestižu časopisa percipirat će se kvaliteta objavljenog teksta i o tome ovisi kulturni kapital i simbolička moć autora. (Blaise Cronin, Debra Shaw)

Svi su ljudi na neki način indoktrinirani, stoga treba uzimati u obzir njihov habitus jer to utječe na način na koji pristupaju informacijama i znanju. Pojmovi i koncepti koje uvodi Bourdieu, a koji su relevantni za IZ jesu habitus, kapital, simbolička moć, uporaba jezika i polja kulturne proizvodnje. Iz razloga što su IZ uslužno zanimanje, razumijevanje habitusa i njegovoj utjecaja u društvima diljem svijeta pomoglo bi IZ u poboljšanju svojih usluga svim grupama.

S druge strane, informacijske znanosti neispravnim korištenjem kritičke teorije (simboličke moći i kulturalnog kapitala unutar njih) mogu učvrstiti i legitimizirati postojeće dominantne struje. Knjižnice i informacijski centri služe kao veliki facilitatori i repozitoriji kulture te tako igraju značajnu ulogu u kulturnoj produkciji. Kao dio vladinih ili obrazovnih institucija, IZ često služe kao djelatnik koji legitimizira kulturne artefakte. Tako se u knjižnicu ide po knjige jer ono što se nalazi u knjižnici smatra se kvalitetnim, arhivi biraju koji će dio povijesti sačuvati i izložiti, a muzeji izlažu ono što se smatra važnim za društvo i što će većina cijeliti. Zato je važno razumjeti položaje dominantnog i podređenog sloja, odnose moći i ulogu IZ u tim odnosima, količinu kapitala potrebnu za utjecaj i promjenu... Tako John Budd i Anne Goulding²⁹ smatraju knjižnice institucionaliziranim proizvođačima raznosiocima kulturnog kapitala i simboličke moći te istražuju kako se knjižnice ponašaju u stjecanju kulture. Dakle pravo pitanje je, u kojoj mjeri i kojim grupama knjižnice služe kao proizvođači i raznosioci kulture.

Određene discipline stvaraju vlastiti habitus na temelju informacijske strukture discipline i domene znanja istraživača. To nadalje utječe na navike potrage informacija i akumulacije simboličke moći i kulturnog kapitala. Tu se javlja problem sa samom strukom knjižničarstva – naime, nije određena definicija ni knjižničara ni informacijskog stručnjaka. Kako bi knjižničarstvo bilo prepoznato od strane onih s najviše ekonomskog i kulturnog kapitala, tj. onih koji stvaraju nove položaje u društvu te postalo priznato kao autoritet u informacijskom društvu, ono treba imati dovoljno kulturnog kapitala, uključujući obrazovni i ekonomski kapital. Dok se to ne dogodi ovo zanimanje imat će ograničenu moć u informacijskom društvu. Simboličko nasilje postoji i u sadržajima koje knjižnice nude, odnosno ne nude za grupe koje se ne nalaze unutar dominantnih društvenih okvira. Postavlja se pitanje jesu li ti programi napravljeni po izravnim potrebama tih grupa ili po idejama njihovih potreba koje imaju stručnjaci IZ. Bourdieu-ov prioritet je približavanje knjižnica potlačenim zajednicama.

29

2.4.2. Michel Foucault³⁰

Knjižničarstvo se danas uglavnom istražuje pod utjecajem pozitivističkih tendencija i ideja američkih i britanskih stručnjaka. Glavni fokus stavljaju na mentalne procese i ponašanje u pretraživanju pojedinaca, istodobno zanemarujući društvene faktore. Stoga je Foucault nepoznat mnoštvu knjižničara i informacijskih stručnjaka.

Foucaultovi radovi protive se marksizmu i strukturalizmu, najpopularnijim idejama sredine 20. stoljeća. Jedno od njegovih glavnih polazišta jest da povijesna razdoblja stvaraju svoje diskurse, a diskursi onda oblikuju znanje i moć. Po njemu, diskurs nije samo razgovor između dva pojedinca, već i specijalizirani jezik koji je osmislila neka zajednica, bilo kulturna, profesionalna, umjetnička ili akademska, u nekom trenutku na nekom mjestu. Diskurs nije vezan samo uz znanstvena polja niti su diskursi nužno ograničeni unutar disciplina. Na primjer, informacijske znanosti i knjižničarstvo smatra se multidiskurzivnom disciplinom (Frohmann). Diskurs nije samo način razgovaranja, to je prije mreža odnosa među pojedincima, tekstova, ideja i institucija, gdje svaki čvor utječe na druge čvorove i na dinamiku unutar cijelog diskursa. Diskurs je neodvojivo vezan uz svoj društveno-povijesni kontekst te se, odmaknut od njega, ne može razumjeti ni istraživati. Za Foucaulta znanje je proizvod zajedničkih značenja, konvencija i društvenih praksa unutar i između diskursa, s kojima je izravno povezano to kako pojedinac nalazi i proizvodi smisao.

Postoje određena diskurzivna pravila koja svaka zajednica prepoznaje i pomoću kojih evaluira određene izjave. One tvrdnje koje se ne slažu s pravilima i zakonima grupe toj su grupi besmislene. Ta se pravila javljaju u diskursima profesija, akademskih disciplina i u kulturnim kontekstima. Arhivi, bibliografska klasifikacija i metapodatci temelje se na skupljanju intrinzičnih značenja dokumenta. Međutim, njihova interpretacija ovisi o diskursu grupe koja se njima bavi pa će tako imati i različita značenja u različitim točkama u vremenu i prostoru. Također, Foucault tvrdi da tekst nije samo objavljeni tekst već svaki diskurzivno legitiman, čitljiv i interpretaciji podložan oblik

³⁰ Cijeli tekst pod ovim podnaslovom parafraza je članka 10. Olsson, M. R. Michel Foucault: Discourse, Power/Knowledge, and the Battle for Truth. // *Critical theory for library and information science : Exploring the Social from across the Disciplines* / urednici Gloria J. Leckie, Lisa M. Given, John E. Buschman. Santa Barbara, Colorado : Libraries unlimited, 2010. str. 63-74.

Odnosi između znanja i moći po Foucaultu su sjedinjeni proizvodi istih društvenih procesa. Odnosi moći uvjetuju vrednovanje tekstova i njihovu diseminaciju. Oni se, zatim, sami potvrđuju i reafirmiraju konstantnim vrednovanjem tekstova kroz primjenu određenih diskurzivnih pravila. Ako zajednica neku izjavu smatra istinitom, ona dobiva određenu moć u kontekstu toga diskursa, a njen autor smatra se autoritativnim govornikom.

Tradicionalni pristupi IZ i Foucaultov pristup razlikuju se. Može ih se usporediti na primjeru pojedinca koji traži informacije. Tradicionalni pristup podrazumijeva teoretiziranje njegove sposobnosti da traži informacije, odnosno je li ili nije sposoban ispravno interpretirati informacije u sustavu ili dokumentu. S druge strane, Foucault smatra da se ponašanje pojedinca ne može gledati izolirano od njegovog diskurzivnog konteksta. Davanje viših ocjena već znamenitim autorima radije nego onima nepoznatima izražava pojedinčevo slabu upućenost i primjenu diskurzivnih pravila. Jači diskurs u ovom slučaju imaće jači utjecaj izvan svojih granica, a slabiji će pojačavati svoj položaj preuzimanjem teorija i metodologija od jačih diskursa. Tako IZ posuđuju metodologije iz komunikologije i umjetne inteligencije.

Još jedna pojava vezana je uz učenje Foucaulta, a to je tzv. *smrt autora*. Ona podrazumijeva reduciranje autora na funkciju u formiranju diskursa, suprotno tradicionalnom shvaćanju autora kao kreatora informacija, čitatelja kao pasivnog recipijenta, a teksta kao sredstva koje prenosi dijelove informacija od autora do čitatelja. Diskurzivna analiza tvrdi da čitaoci aktivno sudjeluju u stvaranju značenja, ono je kompleksan sociolingvistički proces koji uključuje i čitaoca, i tekst, i njihov društveni kontekst. Dakle, autor nije mrtav, samo nije više u središtu te strukture. Dekonstruirana se ideja da je autor porijeklo originalnog sadržaja, dolazi se do zaključka da je autor produkt pisanja, odnosno teksta. Dakle, istina u djelu nije nešto što je izmislio autor već nešto što je prepoznalo društvo u određenom diskurzivnom kontekstu. Istina je društveni konstrukt koji se iznova stvara u točkama u vremenu i prostoru. Po ovome, objavljeni tekstovi nemaju apsolutno značenje ni istinu već samo oni društveno konstruiranu. Također, ono što je autor naumio prenijeti drugima svojim djelom ne mora se nužno prepoznati i zato on umire. Uspostavljene društvene prakse i konvencije u društvu te interakcija njenih članova unutar i izvan te zajednice određuju značenje, važnost i autoritet teksta. Znanje ima društvenu prirodu i zato se treba neprestano iznova evaluirati, iščitavati, preispitivati i interpretirati. Isto tako ovisi i percepcija autora ovisno o diskursu u kontekstu kojega se iščitava njegov tekst. Tako autor i tekst dobivaju moć u određenim zajednicama.

Gary Radford³¹ rekonceptualizirao je knjižničarstvo kroz Foucaultove ideje: knjižnica može biti mjesto maštarija i činjenica, kreiranja i nabave. Kako pozitivizam u znanosti gubi svoju supremaciju, u tom bi se smjeru i knjižnično iskustvo trebalo mijenjati jer kognitivistički diskurs u IZ onemogućuje knjižničarstvu da istražuje politička pitanja ili pitanja o društvenoj nejednakosti, a tako se učvršćuje status quo.

2.4.3. Paolo Freire³²

Paolo Freire borio se za potlačene grupe. Svoj život posvetio je osnaživanju marginaliziranih grupa i osvješćivanju njihove kolektivne moći u nadilaženju potlačenosti.

Tradicionalno gledano, knjižnice se danas bave znanjem koje je etablirano, autoritativno i predodređeno za individualan pristup. Tako se knjižnice odvajaju od običnog puka, jer predstavljaju čišće i uzvišenije vrijednosti i prenose objektivizirana znanja. I premda su knjižnice oduvijek imale središnju ulogu kao repozitorij, danas, kada se promijenilo shvaćanje obrazovanja i širenja informacija te kako se počelo naglašavati cjeloživotno učenje u zajednici, trebalo bi promijeniti i viziju knjižnice. One ne bi trebale biti samo institucije koje omogućuju otkrivanje i savjetovanje, već i društveno osnaživanje i transformaciju društva. Treba se riješiti pozitivističke slike o knjižnicama te pripremiti knjižničare na rad s raznolikim grupama.

Suvremeni teoretičari ujedinjeni su oko mišljenja da se članovi zajednice trebaju uključiti u rad knjižnice te kritički interpretirati i reflektirati ponude knjižnice. Knjižnice bi u demokratskim društvima trebale omogućiti pojedincima da bolje i efikasnije uče samostalno, ali i da podučavaju jedan drugoga. Transformativna uloga knjižnice trebala bi dostići veći i raznolikiji broj učenika. Rezultat toga je bolje razumijevanje potreba učenika i zajednice, razvoj podrške u scenarijima učenja te formiranje zajednice spremne na učenje i inkluziju. Međutim, programi

³¹ Citat citata iz članka

³² Cijeli tekst pod ovim naslovom parafraza je članka I. Eryaman, M. Y., Riedler, M. Transformative Library Pedagogy and Community-Based Libraries: A Freirean Perspective. // Critical theory for library and information science : Exploring the Social from across the Disciplines / urednici Gloria J. Leckie, Lisa M. Given, John E. Buschman. Santa Barbara, Colorado : Libraries unlimited, 2010. str. 89-100.

grupnog učenja još uvijek su namijenjeni samo učenicima obrazovnih sustava. Zato Freire razlikuje transformativnu knjižnicu budućnosti od knjižnice današnjosti.

Alternativna knjižnična pedagogija metoda je učenja kroz život koja započinje svakodnevnim životom i eksperimentalnim trenutcima koje on sadrži tako kombinirajući teoriju i praksu. Primjenjujući tu metodu transformativna knjižnica i njeni zaposlenici mogu olakšati i produkciju znanja, ne samo njegovu diseminaciju. Osim alternativne knjižnične pedagogije, Freire za funkcioniranje knjižnica spominje i liberalističku pedagogiju, vrstu edukacije u kojoj se postavlja problem i temelji se na demokratskom odnosu između učenika i učitelja.

Za IZ i knjižničarstvo vrlo je važna Freire-ova teorija u kojoj obrazovanje uspoređuje s bankovnim sustavom; u kojemu učitelj posjeduje svo znanje, a učenici dolaze bez toga posjeda. Predavači pripovijedaju, pripisuju i polažu znanje u učenike koji ih mehanički primaju, pamte i ponavljaju. Problematično je to što učitelji pune znanjem kao da su predmeti, a ne ljudi, jer je cijeli proces lišen kritičke evaluacije. Freire naglašava da je bitno poznavati različite pozadine korisnika i različite načine na koje procesuiraju informacije te da će znanje bolje upiti dijaloškim metodama učenja. On uvodi termin *praxis*, etičku praksu koja se temelji na dijaloškom procesu u kojemu učenik i učitelj zajedno grade znanje. Razlikuje se od bankovnog tipa edukacije tako što potiče na proizvodnju znanja i tako humanizira učenike i potiče ih na kritičko razmišljanje.

Knjižničari se ne trebaju okupirati samo tehničkom evaluacijom prenošenja znanja već i potencijalnim društvenim i praktičnim vrijednostima onoga što rade. Učenje s primjenom liberalističke pedagogije potiče razvoj kritičke svijesti o opresivnim vrijednostima i vjerovanjima dominantne svijesti. Taj proces može osloboditi i učitelje i učenike, jer tako učenici postaju svjesni svojih zajednica i ideologija te ih kritički sagledavaju.

Knjižnice mogu imati izrazitu političku i socijalnu funkciju te mogu slaviti koncept kolektivnosti, ali i druge suvremene paradigme poput kulturne raznolikosti, učenja u zajednici te demokratske participacije. One trebaju poticati posjetitelje knjižnice da kritički sagledaju ponuđene informacije i tretirati ih kao politički svjesne članove zajednice. Osnježivanje grupa vrši se kroz naglašavanje ujedinjavanja različitosti i upoznavanje s definicijama društvene pravde, ljudskih prava i ravnopravnosti. Za implementaciju društveno inkluzivnih strategija potrebno je ponovno osmisliti smisao i praksu organizacija ovisno o instituciji, zajednicama kojima žele pristupiti te zajednice koje se želi predstaviti u tim institucijama. Stoga knjižnice, kao potencijalna inkluzivna mjesta za učenje, moraju informirati, izazivati stereotipe i

diskriminaciju, promovirati toleranciju te pridonositi stvaranju inkluzivnih zajednica jer i manjine trebaju biti aktivni agenti demokracije, kako u knjižnicama, tako i širem društvu. Takav model zahtijeva promjenu diskursa i prihvaćanje određenih termina koje koji opisuju što društveno inkluzivni rad zapravo znači, a to su: društveno sudjelovanje, društvene strategije učenja, cjeloživotno učenje, lokalna regeneracija. Knjižnično istraživanje treba se fokusirati na izgrađivanje zajednice, društvenu inkluziju i društvenu informatiku kroz aktivno istraživanje povijesti zajednice, kulturne tradicije i demokratskog građanstva učenika.

Mora se ozbiljno razmisliti o preprekama koje trenutno onemogućuju razvoj određenih grupa, npr. potlačene grupe u razvoju i problemi koje uzrokuju digitalna podjela, društvena i politička izopćenost iz demokratske participacije, pojedinačna, institucionalna i strukturalna nejednakost u distribuciji javnih resursa itd. Transformativne i društvene knjižnice (Transformative and Community-Based Library, odn. TCBL) mogu riješiti upravo te probleme, na primjer tako što će aktivirati mlade ljude u demokratskom djelovanju u svojim zajednicama.

Freire uvodi promjene u shvaćanju pojma učenja, on mijenja definicije razumijevanja i primjene znanja. Po njegovoj teoriji, učenje u TCBL treba biti shvaćeno u kontekstu proživljenog iskustva i sudjelovanja u svijetu. Znanje i vještine sredstva su koja se mogu razumjeti jedino kroz primjenu u specifičnoj zajednici i kulturi, a učenje se ne ograničava samo na škole i institucije već se proširuje na proživljeno iskustvo. TCBL učenje temelji se na znanju, vještinama, vjеровanjima i stavovima koje učenici u učionicu donose sa sobom. Tako se povezuju prethodno znanje i trenutne aktivnosti.

TCBL mlade ljude iz marginaliziranih grupa potiču na prvi korak ka oslobađanju od izostavljenosti i isključenosti. Međutim, prvo je bitno da se sami osjećaju kao aktivni sudionici, prije nego što se mogu boriti protiv struktura koje im onemogućuju participaciju u javnoj sferi. Fokusiranje na institucionalizirani kurikulum bez spominjanja problema identiteta riskira davanje usluga samo onima koji već imaju identitet participacije. TCBL je pak način koji će dati prilike svim učenicima istražiti tko su, tko nisu u tko mogu biti, da mogu transformirati svoja razumijevanja, identitet, znanja i vještine. Pedagoške metode u javnim školama i knjižnicama nerijetko isključuju marginalizirane grupe i tako im onemogućuju participaciju i iskustvo u demokraciji jer su previše opterećene ispravnošću informacija koje ionako nisu u skladu s iskustvom manjina. Ukratko, sudjelovanje u TCBL osnaživanje i emancipira pojedinca i zajednicu kroz stvaranje vlastitih narativa o praksisu.

Zaključno, knjižnice imaju potencijal razviti se u diskurzivne prostore za osnaživanje zajednica kroz učenjem i znanje, u kojima članovi mogu određivati značenja ovisno o vlastitim iskustvima. Važno je stvoriti programe koji uzimaju u obzir različite potrebe različitih korisnika. Knjižničarstvo kao struka i knjižničarska istraživanja uzdignut će se na višu razinu kvalitete kada se knjižničarima i drugim istraživačima te struke omogući da reflektiraju na svoje zanimanje i probleme u njemu te da stvore program za istraživanje s fokusom na društvenu pravdu i promjenu. Tim putem osmislit će se strategije koje bi promijenile informacijske usluge u multikulturalnom društvu.

2.4.4. Henry Giroux³³

Uz H. Girouxa vežemo pojam granične politike, interdisciplinarnog pristupa učenju koji kombinira obrazovanje, kulturne studije, medijske studije i društvenu teoriju.

Demokratsko građanstvo, razvoj javnog identiteta te dostupnost prilika izraziti taj identitet u kolektivnim demokratskim procesima važni su koncepti u participatornoj demokraciji, odnosno demokraciji sudjelovanja. Njeni se članovi osjećaju kao kreatori javne sfere i aktivnim agentima u društvu. Marginaliziranost je problem koji se javlja zato što određenim građanima nije osigurana opcija bivanja javnim sudionicima u procesu doprinosa i promjene u društvu. Marginalizacija je povezana s ugnjetavanjem koje je Freire definirao kao nijekanje kapaciteta pojedinca ili grupe da budu subjekti koji stvaraju povijest i kulturu, subjekti koji definiraju same sebe. Stoga je glavna odgovornost participatorne demokracije osnaživanje tih zajednica uklanjanjem društvenih, kulturnih i institucijskih prepreka.

Iako javne institucije (škole, muzeji i knjižnice) igraju važnu ulogu u procesu demokratskog preoblikovanja i sudjelovanja, ne mogu se smatrati u potpunosti uspješnim u pružanju prilika uskraćenim grupama i zajednicama bez prednosti. Naprotiv, one promoviraju klasne, rodne i rasne uloge od kojih se sastoji neoliberalni kapitalizam i od čega nastaju sve nejednakosti u tom sustavu. Giroux smatra da javna pedagogija dolazi iz neoliberalnog diskursa vođenog tržištem zbog kojeg najveće prednosti imaju postojeće moćne društvene grupe. Međutim, knjižnice su

³³ Cijeli tekst pod ovim podnaslovom parafraza je članka Eryaman, M. Y. The Public Library as a Space for Democratic Empowerment: Henry Giroux, Radical Democracy, and Border Pedagogy // Critical theory for library and information science : Exploring the Social from across the Disciplines / urednici Gloria J. Leckie, Lisa M. Given, John E. Buschman. Santa Barbara, Colorado : Libraries unlimited, 2010. str. 131.-142.

počele prelaziti preko tradicionalnih oblika potaknute demokratizacijom proizvodnje i diseminacije znanja te transformativnim metodama učenja i podučavanja.

Teorija radikalne demokracije i načelo granične pedagogije tvrde da su knjižnice i škole institucije koje dekonstruiraju postojeće režime kulturne dominacije i hegemonije struktura za reguliranje i kontrolu. Tako glas dobivaju podređene manjinske grupe i lokalne zajednice.

Informacijska tehnologija postaje sve važniji dio knjižničarstva i informacijskih znanosti. To može stvoriti i razne probleme jer se informacije brže stvaraju i šire, a metanarativi uništavaju ili stvaraju novi, ovisno o odnosima moći uključenima u to. Giroux naglašava da zbog prisustva informacijske tehnologije moć dobiva nove oblike koji se pak mogu prikazati izvan granica, što rezultira učvršćivanjem hegemonije, pošto se moć širi preko granice.

Nejednaka distribucija moći i informacija rezultat je društvene izolacije, nejednakosti i marginalizacije. Nejednakost određuje demokratska iskustva, vjerovanja i kompetencije potlačenih grupa. Podređena pozicija marginaliziranih grupa, naročito mladih pripadnika, otežava i ograničava njihovo sudjelovanje u demokraciji. Zbog toga se kod mladih ljudi javlja manjak povjerenja prema institucijama, a tako i u prilike postanka dijelom šireg društva. Stoga bi knjižnice, kao institucije koje podržavaju i promoviraju jednakost, trebale biti te koje će promovirati inkluzivnost i sudjelovanje u informacijskim infrastrukturama te diseminaciji, upravljanjem i stvaranju informacija.

Istraživanja u SAD-u pokazala su da nepovjerenje zbog diskriminacije uzrokuje slabiju aktivnost mladih u svojim zajednicama, naročito kada se radi o nebijelim mladim ljudima ili o pripadnicima slabijih socioekonomskih slojeva. Te grupe imaju otežan pristup informacijama, knjižnicama i sličnim institucijama, zbog čega imaju slabije prilike za društvenu angažiranost. Jedan od velikih problema predstavlja digitalna podjela. Djeca s većom informatičkom pismenošću ostvaruju bolje rezultate iz čitanja, matematike i znanosti. Neki stručnjaci podržavaju ideju da se s novim komunikacijskim tehnologijama informacijska podjela samo produbljuje. Ne samo da je teško doći do novih tehnologija i njima relevantnim vještinama, već i do raznih novih kompetencija poput utvrđivanja ispravnosti izvora, svrhovite potrage za informacijama te smislene interpretacije informacija. Knjižnice uvelike mogu pomoći u prelaženju preko digitalne podjele tako što će promovirati inkluziju i sudjelovanje manjinskih i ugnjetavanih grupa u demokratskom sustavu. Također ih mogu poučiti kritičkoj informacijskoj pismenosti kako bi uspješnije rješavali situacije koje ih dovode u potlačene pozicije.

Giroux smatra da se za uspješno funkcioniranje radikalne demokracije potrebni prostori za učenje u kojima će se potlačene grupe moći osjećati kao javni akteri i stvarati veze po cijelom svijetu. Knjižnice mogu postati centri djelovanja radikalne demokracije tako što će ih se povezati s javnim djelovanjem radi postizanja političke relevantnosti obespravljenih grupa. U knjižnicama potlačene grupe mogu formalno i neformalno raditi zajedno te razvijati ideje i kreativna rješenja za zajedničke probleme.

Učenici granične pedagogije trebaju izazivati i prelaziti preko granica postavljenih od strane velikih narativa kako bi spoznali druge mogućnosti. Učenici trebaju moći prepoznati ograničenja inherentna svim diskursima, naročito onima koji negiraju podjele, ograničenja, specifičnosti i protunarative. Učenici trebaju učiti različite kulturne kodove, iskustva i jezike – treba ih se izazivati tekstem sukladno njihovom stupnju obrazovanja kako bi naučili o svojoj prošlosti. Giroux smatra da je parcijalnost svojevrsna postmodernistička pobuna protiv vladajućih narativa i totalitarnih diskursa. Kao sredstva borbe protiv dominantna, Giroux predlaže partikularnost i specifičnost u metodologiji. Granična pedagogija dopušta čitanje različitih tekstova od različitih autora i osvrće se na probleme produkcije, publike, namijenjenosti i primanja. To uključuje i korištenje tekstova iz popularne kulture, što znači da bi dijelu literature bilo lakše pristupiti. Ovo sve čini pristup granične pedagogije inherentno postmodernim; ne zanemaruje se popularna kultura i istovremeno se naglašava važnost kulture manjina.

U ovim okvirima, knjižnice se može identificirati kao pedagoška pogranična područja jer sadrže kulture koje smetaju dominantnoj homogenoj kulturi. Transformativne knjižnice su institucije radikalne demokracije u kojima učenici uče o ograničenjima komercijalnih vrijednosti te uče kako produbiti i proširiti mogućnosti kolektivnog djelovanja i demokratskog života. Važno je braniti obrazovanje kao javnu sferu, a ne kao privatno dobro. Tako će se razviti ravnoteža između demokratskih javnih sfera i komercijalne moći; između identiteta osnovanih na demokratskim principima i onima baziranim na kompetitivnosti, individualizmu, sebičnosti i profitu. Takav prostor u pojedincima osnažuje osjećaj djelovanja i kontrole svijeta koji ih okružuje. Glavne stavke demokratskog djelovanja jest „Kritizirati ono što jest, zaštititi se od onoga što je bilo, redizajnirati ono što se moglo dogoditi i zamišljati ono što bi se moglo dogoditi“(Fine).³⁴ Transformativne knjižnice mladima omogućuju iskustvo javnog rada, uspostavljanja javnih odnosa, učenje demokratskih vještina i kompetencija, uključivanje u rad

³⁴ Prijevod citata iz članka

u malim grupama te ih upoznati s načinima nošenja s neizbježnim problemima zajedničkog rada.

Učenici u transformativnim knjižnicama zajedno s graničnom pedagogijom uče kritizirati identitete koje su o njima stvorile obrazovne i kulturne institucije. Ostvarivanje pojedinca izjednačava se s kolektivnom voljom, a oboje treba ostvariti transformativna knjižnica. Stoga je bitno saslušati posjetitelje, naučiti što više o njihovim iskustvima, jeziku, vrijednostima, nadama. Tako će se dobiti uvid u povijesno porijeklo određenih problema s kojima se susreću lokalne zajednice te ostvariti *osvješćavanje* (engl. conscientization) – svijest o identitetu i njegovim korijenima.

2.4.5. Jürgen Habermas³⁵

Rad J. Habermasa počiva na događajima drugoga svjetskoga rata i smatra ga se sljedbenikom Frankfurtske škole. Bavio se otvorenom i slobodnom komunikacijom te se trudio stvoriti preduvjete za ostvarivanje takve komunikacije. Habermas je kritizirao pozitivizam; nazivao ga je *scijentivizmom*.³⁶ Navodi tri argumenta protiv pozitivizma. Prvo, smatrao je da objektivnost i neutralnost u znanosti maskiraju njenu prirodu punu interesa. Drugo, u tehnokratskom društvu smatra se da društvene znanosti neuspješno imitiraju prirodne znanosti, a na taj način uklanja se društveni aspekt znanosti. Tehnokratski sustavi postavljeni su s već danim i ugrađenim ciljevima koji se ne preispituju niti su unutar demokratske kontrole. Kao treći argument Habermas iznosi da su znanost i znanstvena moderna tehnokratska kapitalistička društva prošla su kroz mnoge krize od svojih početaka, što ukazuje na njihovu problematičnost (Velika depresija, Vijetnamski rat, ratovi na Bliskom istoku, globalno zatopljenje...). U takvim situacijama država mora intervenirati – očistiti zagađena područja, zaglađivati odnose na lokacijama gdje se ratovalo. Tako država mora nadomještati tehnokratske nedostatke i legitimizirati sustav. Pažnja se strukturira tako što se usmjerava na određene teme i udaljava se od neugodnih tema, problema i argumenata. Tako politički sustav preuzima zadatak planiranja

³⁵ Cijeli tekst pod ovim podnaslovom parafraza je članka Buschman, J. E. The Social as Fundamental and a Source of the Critical: Jürgen Habermas. // *Critical theory for library and information science : Exploring the Social from across the Disciplines* / urednici Gloria J. Leckie, Lisa M. Given, John E. Buschman. Santa Barbara, Colorado : Libraries unlimited, 2010. str. 161-172.

³⁶ Znanost je vjera u samu sebe, uvjerenje da znanost nije tek samo jedan od načina spoznaje, spoznaja se izjednačava sa znanošću.

ideologija. Kako Habermas kaže, ne postoji administrativno stvaranje značenja, samo maloprodaja kulturnih vrijednosti. Komunikacija se sistematično zamagljuje, a situacije održavaju svoju legitimnost jer se nisu mogle ocijeniti racionalnim diskursom.

Po Habermasu, znanje je upravo kritička refleksija na maskiranje i zamučivanje realnosti situacije koja okružuje te ima inherentno emancipacijski interes. Cilj znanja je oslobođenje ljudskih bića dominacije od strane sila koje im ograničavaju racionalnu autonomiju djelovanja. Prema tome, postoje društveni entiteti koji za cilj imaju pomoći razotkriti skrivanje istine, a u to su, osim društvenih pokreta i obrazovnih institucija, uključene i knjižnice.

U nekim pogledima, Habermas se slaže s Marxom, na primjer da je kapitalizam društveni oblik koji više ne institucionalizira klasni antagonizam, odnosno konflikt, kroz izravnu političku dominaciju i društvenu silu. Umjesto toga, konflikt se stabilizira u legalnoj instituciji ugovorom o slobodnom radu. S druge strane, Habermas kritizira Marxa jer se okrenuo pozitivizmu. Po njemu, stvaranje znanja ima društvenu stranu, a stvara se kroz rad, jezik i moć. Dakle i epistemologija je društveni proizvod. U svojim analizama Marxa Habermas je ustanovio da je epistemologija već ugrađena u društvene i povijesne teorije. Summa summarum, priroda i temelj ljudskog znanja mogu se dobiti samo društvenim istraživanjem, a epistemologija i kritika znanja samo kao društvena teorija.

Cilj Habermasa jest filozofska etika koja nije ograničena na metaetičke izjave i koja je danas moguća samo ako rekonstruiramo generalne pretpostavke o komunikaciji i procedurama za opravdavanje normi i vrijednosti. Želi uvesti društveno-komunikacijsku epistemologiju koja je povezana s normativnim tvrdnjama, kritikom i poviješću. Komunikaciju smatra društvenom radnjom: ako pretpostavimo da se ljudska vrsta održava kroz društveno koordinirane radnje svojih članova te da se ta koordinacija postiže komunikacijom s ciljem postizanja konsenzusa, onda reprodukcija vrste zahtijeva zadovoljavanje uvjeta racionalnosti postavljenih u komunikacijskoj radnji. Habermas si zadaje zadatak otkriti racionalnost ugrađenu u svakodnevnoj komunikaciji i tako iznosi sljedeće uvjete: „Uvjeti valjanosti (koji se ostvaruju kada je izjava dobra), tvrdnje valjanosti (koje govornici dižu svojim izjavama za njihovu valjanost) te povratak tvrdnje valjanosti (u okviru diskursa koji je jako blizu uvjetima idealnog govora).³⁷“

Rečenice nisu izolirane iz svog društvenog konteksta. Iza njih se nalaze racionalne pretpostavke s funkcionalnim i slojevitim društvenim kontekstima razvijenima kroz vrijeme. „Rečenice i znakovi koji ih čine dobivaju značenje iz javno dostupnog jezičnog sustava“, a taj zajednički sustav prenosi se kulturom i ponaša se kao lingvistički organizirana hrpa interpretativnih uzoraka. Habermasu nisu toliko važne idealne situacije govora, on naglasak stavlja na kumulativna socijalna (javna) značenja, tj. slaganja oko značenja koja su se stvarala tijekom vremena, proces dolaska do konsenzusa te svakodnevna praktična integracija kao filozofski temelj racionalnosti i lingvistički stvorenog znanja. Habermasova epistemologija komunikacijske radnje sadrži obranu racionalnosti i znanja kao društvenih proizvoda, dok istovremeno uzima u obzir i lingvističku konstrukciju znanja. Na najradiklanijem nivou treba postojati sloboda za refleksiju na kognitivno-političke voljne formacije.

Naša sposobnost komuniciranja ima univerzalnu jezgru – osnovnim strukturama i fundamentalnim pravilima ovladavaju svi subjekti. Pričanjem se povezujemo sa svijetom koji nas okružuje, s drugim subjektima, s našim namjerama, osjećajima i čežnjama. U svakoj toj dimenziji konstantno iznosimo tvrdnje o valjanosti onoga što govorimo. I upravo to što se ono što pričamo može kritizirati, braniti i ocjenjivati, te davanje razloga za i protiv, fundamentalno je ideji racionalnosti.

Jedna od važnijih koncepata koje je uveo Habermas zove se javna sfera a može se nazvati i komunikacijska radnja na djelu. Ona drži središnje mjesto u demokratskoj teoriji i puno se istraživala, preispitivala, branila i ocjenjivala. Habermas tvrdi da je demokracija započela u diskursu, prilikom legalne institucionalizacije onih oblika komunikacije, potrebnih za oblikovanje racionalne političke volje. To oblikovanje volje horizontalna je relacija između ravnopravnih građana. Gledajući unatrag od toga jezika, može se uvidjeti važnost epistemologije, komunikacijskog djelovanja te emancipatornog interesa u znanju – norme, znanje i istina utemeljeni su u lingvističkim procesima argumentacije i dostizanju razumijevanja koji na kraju dovode do demokracije. Za primjer koristi nepostojanje razlike između privatnog i javnog kroz povijest – vladar se identificirao s državom („*Ja sam država/država je ja.*“), seljaci su živjeli sa svojim životinjama i obitelji i gostima u domovima u kojima su dijelili spavaće sobe itd. Pojavu distinkcije između privatnoga i javnoga Habermas povezuje s osobnim interesom plemstva, odnosno s njihovom postepenu samostalnosti od kraljevog dvora te sa savezima plemića s gradovima i trgovcima koje su i potonjima omogućili veću samostalnost. Ključne preobrazbe povijesnih okolnosti u 18. stoljeću za vrijeme prosvjetiteljstva nastavile su intelektualne i ekonomske trendove: nastanku javne sfere

pripomogla su tri uvjeta, a to su posao izvan doma, čitalačka publika čiji je broj narastao zbog tiskanja i novina te uzdignuće buržoazije čiji su se interesi zadovoljavali njegovanjem izjave 'sila boljeg argumenta'.

Javna sfera sama je nastala u razdoru između javnog i privatnog kroz racionalnu argumentaciju. Razgovor s privatnim osobama koje kritički negiraju političke norme države i njen monopol na interpretaciju i ideja da javno mišljenje institucionalizira samo sebe s ciljem zamjene tajne politike oblikom koji će se legitimizirati racionalnim konsenzusom radikalno je promijenilo koncept autoriteta vlade, svodeći ga na nadzor koji zahtijeva da sve procese objavi kako bi bio legitiman. U kritičkoj diskurzivnoj javnoj razmjeni o radnjama vlade i politike u ekonomskoj sferi nalazi se novi izvor legitimiranja demokratske moći i stvaranja javne sfere.

Habermas kritizira promjenu javne sfere u sustav proturječan demokraciji jer se fokusira na kolonizaciju privatnog života, npr. mediji su se pretvorili u stimulanse masovnog konzumiranja, oni upravljaju javnom sferom koju su preuzele korporacije i elita. Svijet u kojemu postoje masovni medij javna je sfera samo izvana. Kritičke diskusije zamijenile su razmjene o ukusima i preferencijama među konzumentima. Masovni mediji zloporabe samointerpretacije u marketinške svrhe za javne usluge. Tvrtke podržavaju ideju da se konzumerizam povezuje s građanstvom te se država treba obraćati građanima kao konzumentima. Jedino se u emancipiranom društvu koje shvaća autonomiju svojih članova komunikacija može razviti u slobodan dijalog svih sa svima

Misao ovog članka je da Habermasova istraživanja i saznanja IZ i knjižničarstvo mogu iskoristiti u vlastite svrhe na način da se njegov rad koristi pri analizi, smještanju i stvaranju normativnih i demokratskih tvrdnji o knjižničarstvu. Iz njegovog učenja potiču ideje o društvenom uključivanju u IZ, o ulozi knjižnica kao prostorima u javnom diskursu, o potencijalnoj paralelnoj ulozi interneta te se ona koriste i u diskursu informacijske pismenosti. Habermasa se, također, povezuje s Foucaultom koji je već prije utabao neke puteve u istraživanju IZ i knjižničarstva. Na koncu, njegova saznanja mogu se iskoristiti u smjeru efektivnijeg stvaranja i analize tehničkih sustava.

3. Zaključak

Tablica u nastavku predstaviti će najvažnije i najkorisnije ideje gore spomenutih stručnjaka koje, po mišljenju autorice, mogu pridonijeti osuvremenjivanju knjižničarstva.

Pierre Bourdieu	Habitus oblikuje svjetonazor pojedinca i uvjetuje njegovo interpretiranje informacija, a razlikuje se od klase do klase.
Michel Foucault	Diskurs je društveni kontekst čija pravila određuju evaluaciju različitih informacija u različitim zajednicama, ali i situacijama.
Paolo Freire	Transformativne knjižnice su prostori koji će udomiti manjinske i obespravljene grupe i omogućiti im odgovarajuće obrazovanje.
Henry Giroux	Napredak tehnologije nije nužno pozitivna promjena – on uzrokuje produbljivanje informacijske podjele.
Jürgen Habermas	Komunikacija je otežana napretkom tehnologije jer je utjecaj države i dominantne ideologije brže širi.

Kritičko knjižničarstvo za cilj ima poboljšati svijet u kojemu živimo. Mnogi nisu svjesni ograničenja koja su postavljena pred marginalizirane grupe, a u IFLA-inom manifestu za digitalne knjižnice piše da je dužnost knjižničara „Premostiti digitalnu podjelu: učiniti svjetsku kulturnu i znanstvenu baštinu dostupnu svima.“ Svima je ključna riječ koja automatski obvezuje knjižničare da u svoje polje djelovanja uključe marginalizirane grupe, što ih približava socijalnim radnicima. Knjižničareva je dužnost preispitivati ideologije koje su uzrokovale marginaliziranim grupama njihovu izopćenost, ali ne samo to, već i prenijeti takav kritičan stav na te zajednice. To će ih potaknuti na samostalno istraživanje i borbu protiv opresije sustava koji ih je doveo u tu situaciju. Naročito je bitno te vještine prenijeti mladima iz potlačenih grupa jer lakše prihvaćaju nove stvari, a za to je ključna kritička informacijska pismenost. Knjižnica može biti siguran prostor u kojemu će članovi tih grupa međusobno komunicirati bez straha od osuđivanja ili neuvažavanja njihovog mišljenja. Samopoštovanje pojedinca bitno je za funkcioniranje cijele grupe, a pripadnost nižem sloju za sobom automatski povlači negativne konotacije zbog manjka reprezentacije u medijima i životu općenito. Nezadovoljstvo

postojećim stanjem može izazvati ili burnu pobunu koja će rezultirati još većom izopćenošću, ili mudro razotkrivanje opresivnih struktura i ukazivanje na njihovu manjkavosti, s ciljem izazivanja suosjećanja i na koncu uništenje dominantne struje i ostvarivanje demokracije.

Međutim, ostvarivanje gore navedenih ciljeva bit će otežano ako knjižničari ne ovladaju potrebnim znanjima. Transformacija knjižničarstva treba započeti od mladih knjižničara. Istraživanje je pokazalo da je nedovoljan broj knjižničara upoznat s kritičkom teorijom. U studijske programe prvo je potrebno je uključiti čitanje tekstova kritičkih teoretičara kako bi se upoznali s njihovim idejama. Kada postanu svjesni činjenice da postoje čimbenici koji utječu na cijeli životni vijek informacije, od njenog nastanka do interpretacije, moraju to isto osvijestiti i o korisniku knjižnice, a najprije o onome koji nije u mogućnosti često doći u knjižnicu jer ne pripada slojevima čiji diskursi odgovaraju najpopularnijim tekstovima. Trebaju se naučiti postaviti pitanje je li sve što je popularno dobro i korisno za određenu zajednicu, te perpetuirati se na ovaj ili onaj način dominantna kultura ili ne. On treba znati prepoznati najrelevantniju moguću literaturu za korisnika koji se nalazi pred njime, a to ne može ako literatura nije kompatibilna s njegovim životnim iskustvom.

4. Literatura

1. Buschman, J. E. The Social as Fundamental and a Source of the Critical: Jürgen Habermas. // *Critical theory for library and information science : Exploring the Social from across the Disciplines* / urednici Gloria J. Leckie, Lisa M. Given, John E. Buschman. Santa Barbara, Colorado : Libraries unlimited, 2010. str. 161-172.
2. Buschman, J., Leckie, G. Introduction: The necessity for theoretically informed critique in library and information science. // *Critical theory for library and information science : Exploring the Social from across the Disciplines* / urednici Gloria J. Leckie, Lisa M. Given, John E. Buschman. Santa Barbara, Colorado : Libraries unlimited, 2010. str. vii-

3. Carpenter, R., Lewis, J., Ortega y Gasset, J. The Mission of the Librarian. // The Antioch Review, 21, 2(1961), str. 133-154.
4. Elmborg, J. Critical information literacy : Implications for Instructional Practice. // The Journal of Academic Librarianship, 32, 2(2006), str. 192–199.
5. Eryaman, M. Y. The Public Library as a Space for Democratic Empowerment: Henry Giroux, Radical Democracy, and Border Pedagogy // Critical theory for library and information science : Exploring the Social from across the Disciplines / urednici Gloria J. Leckie, Lisa M. Given, John E. Buschman. Santa Barbara, Colorado : Libraries unlimited, 2010. str. 131.-142.
6. Eryaman, M. Y., Riedler, M. Transformative Library Pedagogy and Community-Based Libraries: A Freirean Perspective. // Critical theory for library and information science : Exploring the Social from across the Disciplines / urednici Gloria J. Leckie, Lisa M. Given, John E. Buschman. Santa Barbara, Colorado : Libraries unlimited, 2010. str. 89-100.
7. Hussey, L. Social Capital, Symbolic Violence, and Fields of Cultural Production: Pierre Bourdieu and Library and Information Science. // Critical theory for library and information science : Exploring the Social from across the Disciplines / urednici Gloria J. Leckie, Lisa M. Given, John E. Buschman. Santa Barbara, Colorado : Libraries unlimited, 2010. str. 41-52.
8. Hollister, C. V., Schroeder, R. Librarians' Views on Critical Theories and Critical Practices. // Library Faculty Publications and Presentations, rad 152 (2014).

9. IFLA/UNESCO Manifesto for Digital Libraries. // URL: <https://www.ifla.org/publications/iflaunesco-manifesto-for-digital-libraries>. (5.9.2017.)

10. Olsson, M. R. Michel Foucault: Discourse, Power/Knowledge, and the Battle for Truth. // Critical theory for library and information science : Exploring the Social from across the Disciplines / urednici Gloria J. Leckie, Lisa M. Given, John E. Buschman. Santa Barbara, Colorado : Libraries unlimited, 2010. str. 63-74.

11. Tewell, E. A decade of critical information literacy : A review of the literature. // Communications in Information Literacy. 9, 1(2015), str. 24-43.